

Синиша Мишић
Филозофски факултет, Београд

ПОСЕДИ ВЕЛИКОГ ЛОГОТЕТА СТЕФАНА РАТКОВИЋА

Стефан Ратковић се као значајна личност српске историје појављује на историјској позорници педесетих година 15. века, у време очајничких покушаја да се очува српска држава. Смрт деспота Ђурђа Вуковића (Бранковића) 1456. је означила убрзани почетак краја државе српских деспота. Ситуација постаје безизлазна када почетком 1458. умире деспот Лазар Ђурђевић (Бранковић). У Смедереву се формира намесништво, а за власт се боре две струје, једна протурска на челу са Михаилом Анђеловићем, и друга проугарска, на челу са удовицом Јеленом Палеолог. После покушаја да се Турци уведу у град Михаило Анђеловић је затворен, а Стефан (слепи брат деспота Лазара) је признат за деспота и влада заједно са Јеленом. Поседи Михаила Анђеловића су заплени и углавном предати Стефану Ратковићу, који је био на страни деспотице Јелене и слепог Стефана.¹ Од овог момента он ће играти кључну улогу у вођењу спољне политике смедеревског двора.

Стефан Ратковић се први пут спомиње као логотет 6. септембра 1456. године. Он је тада саставио повељу за митрополита градачког Венедикта, којом му деспот Ђурађ и његов син деспот Лазар, поклањају цркву Светог Ђорђа у Враћевштици.² Он је саставио и повељу од

¹ ИСН 2, 306, 307 (М. Спремић).

² Ст. Новаковић, *Законски споменици српских држава средњег века*, Београд 1912, 755, 756 ; А. Веселиновић, *Држава српских деспота*, Београд 1995, 243. Уп. Ж. Андрејић, *Велики логотет крн Стефан Ратковић*, Смедерево 2004, 17, 192 ; Исти, *Велики логотет*

4. децембра 1457. којом деспот Лазар Бранковић даје ризничару Радославу за *работу и верну службу* нека села у пронију.³ Иако се овде титулише само као логотет, из повеље краља Стефана Томаша види се да му је деспот Лазар Бранковић дао логотетство велико.⁴ Остаје нејасно, да ли му је можда још деспот Ђурађ дао титулу великог логотета, али се на повељи митрополиту Венедикту помиње само као логотет. Иначе, ова титула је преузета из Византије, а код Срба логотет обавља дужност старешине владареве канцеларије. У његовој надлежности су сви технички послови писања и издавања повеља, послови везани за поштовање *старих закона*, као и власт над црквама у материјалној сфери живота (поседи, имунитетска права).⁵ Деспот Стефан Лазаревић је одредио да се велики логотет стара о преговорима са иностраним државама, па је и то један од разлога зашто је баш Стефан Ратковић одређен да води преговоре са босанским двором.⁶

После смрти деспота Лазара Бранковића, поред жестоких унутрашњих сукоба, земља је била изложена и нападима спољних непријатеља. Босански краљ Стефан Томаш је заузео Сребреницу и 11 градова преко Дрине, а Михаило Силађи се са војском налазио на Дунаву и водио преговоре о предаји градова Угарској. Турска војска под командом Махмуд-паше Анђеловића крстари земљом и узима градове (Ресава, Бела Стена, Жрнов, Голубац, Вишесав). Турци са собом воде

кир Стефан Ратковић, ктитор цркве Св.Николе у Рамаћи, Шумадијски анали 2, Крагујевац 2005, 52-55. Овде је изнесено низ претпоставки које историјски извори не потврђују, а изједначавање кир Стефана, попа Стефана и Стефана Ратковића ничим, сем истим именом, није доказано. Радоња Ратковић из Раме никако не може бити отац Стефана Ратковића, самим тим што презимена не постоје и што би онда Стефан био Радоњић. Примера за ово има много у свим босанским повељама, а и рашким. Није оправдано поистовећивати преписивача Антологиона Стефана доместика са Стефаном Ратковићем, као и попа Стефана, као што је то учинио Л. Павловић, *Смедерево и Европа 1381-1918*, Смедерево 1988, 77-78. Сем имена Стефан ништа друго не упућује на такав закључак, напротив има много разлога за тврдњу да су у питању различите личности (Ј. Стојановић, *Стари српски записи и натписи*, Београд 1982, 97 (бр.320, 321).

³ М. Lascaris, *Actes serbes de Vatopedi*, Byzantinoslavica 6, Prag 1935-1936, 183-184.

⁴ F. Rački, *Prilozi za sbirku srbskih i bosanskih listina*, Rad JAZU 1 (1867) 156 (даље: F. Rački, *Prilozi*).

⁵ Опширно о логотету види: М. Благојевић, *Државна управа у српским средњовековним земљама*, Београд 1997, 167-183.

⁶ Ст. Новаковић, *Служба логотета (или великог логотета) у старој српској држави*, Правни списи – Изабрана дела, Београд 2006, 41.

слепог Гргура и његовог ванбрачног сина Вука Гргуревића.⁷ У тешкој ситуацији деспотица Јелена је отпочела преговоре о удаји најстарије ћерке деспота Лазара Јелене (Јелаче) за Стефана Томашевића. Преговоре је у име деспотице водио Стефан Ратковић. Он је своју дипломатску мисију морао окончати најкасније до почетка октобра, јер му је краљ Стефан Томаш издао повељу 14. октобра 1458. године.⁸ Угарски краљ Матија Корвин је прихватио стварање ове персоналне уније надајући се да ће на тај начин створити чвршћи бедем према Турцима и заштитити своје јужне границе. У јануару 1459. са постигнутим договором се сагласио и угарски сабор у Сегедину, а Стефан Томашевић је добио деспотске поседе у Угарској у мираз.⁹ Уједињење је извршено под круном Котроманића, што се види и из повеље Стефану Ратковићу, коме краљ Босне, Стефан Томаш потврђује поседе и у Босни и у Србији, као врховни владар.

Стефан Томашевић је примио *начелство српско* и првог априла се венчао са Јеленом. Стварање персоналне уније било је уперено против Бранковића који су били уз Турке, али и против слепог Стефана, који је већ 8. априла протеран из Смедерева. Турци су убрзо реаговали и опсели Смедерево, а Стефан Ратковић и стриц Стефана Томашевића, Радивој су повели преговоре о предаји. Босанци, деспотица и Јелена Палеолог су са иметком напустили Смедерево.¹⁰ То је уједно и последњи помен Стефана Ратковића, који је очито и под Стефаном Томашевићем остао велики логотет. Обзиром да је био човек од поверења Јелене Палеолог, вероватно је Смедерево напустио заједно са њом и отишао у Босну, где је имао поседе.

Скренули смо пажњу да је Стефан Ратковић, по успешном окончању преговора о браку па и унији, добио повељу од босанског краља којом су му потврђени стари и приложени нови поседе. Већ је у историографији уочено да је Стефан Ратковић на двору деспота Ђурђа и деспота Лазара био један од највећих пронијара. Управо овом повељом босански краљ је његову пронију претворио у баштину јер средњовековна босанска држава и није знала за пронију. Стафан Ратковић је ослобођен

⁷ ИСН 2, 307 (М. Спремић).

⁸ Ф. Раџки, *Prilozi*, 156-158 ; Ст. Новаковић, *Служба логотета*, 39 ; А. Веселиновић, *Држава српских деспота*, 147-149.

⁹ Исто, 149.

¹⁰ ИСН 2, 310-312 (М. Спремић).

свих обавеза, осим када краљ лично иде на војску. Ступањем у овакве односе са босанском круном он је постао вазал босанског краља.¹¹

Поседи Стефана Ратковића били су разбацани по целој територији Деспотовине. У повељи набрајање поседа почиње од Лепеничке власти и села Драгиновци, где му се налазио двор. У овој власти су му дата још два села: Кутлеш и Доња Зловштица.¹² Ни једно од ових насеља, се до данас није очувало под својим именом. Међутим, извесно је да се село Кутлеш налазило где и данашње село Кутлово, североисточно од села Баре.¹³ Доња Зловштица може бити село које су Турци 1476. и 1525. пописали као Злошпетицу.¹⁴ Данас се део села Страгари зове Забојштица, што би могло одговарати средњовековном селу Зловштици. Село је свакако припадало Лепеници. У Лепеничкој власти је језгро најстаријих поседа Стефана Ратковића. Као такви они се наводе на првом месту у повељи, а у селу Драгиновци је био и његов властеоски двор.¹⁵ Данас село под тим називом не постоји у Лепеници. Можда би овом селу одговарало садашње насеље Драгобраћа, југозападно од Крагујевца, на Лепеници, а југоисточно од Кутлова.¹⁶ Село је засељено 1804, али у њему постоји Старо гробље из средњовековног периода, а одговара и својим положајем у односу на село Кутлеш (Кутлово).¹⁷ Иначе, у данашњем селу Кутлову се налази и једна средњовековна Црквина.¹⁸ У близини Кутлова налазе се још два насеља са средњовековним остацима. То су Драча, југоисточно од Кутлова, где се налази Старо гробље и Црквина, и село Добрача, северозападно од Кутлова, где се налазе Црквина и на Градини развалине Јерининог града.¹⁹ Оба насеља су старија по постанку. Према материјалним остацима најзначајније је село Добрача, где је могао бити двор Стефана Ратковића. У Добрачи један заселак данас носи назив Ратковац и можда сведочи о поседу Ратковића у прошлости.²⁰ На

¹¹ F. Rački, *Prilozi*, 156 ; Г. Острогорски, *Пронија*, Београд 1951, 149-151.

¹² F. Rački, *Prilozi*, 156.

¹³ Види секцију Крушевац 1: 50.000.

¹⁴ А. Аличих, *Турски катастарски попис неких подручја Западне Србије XV и XVI века I*, Чачак 1984, 218, 380.

¹⁵ F. Rački, *Prilozi*, 156.

¹⁶ Види секције Чачак и Аранђеловац 1: 100.000.

¹⁷ Т. Радивојевић, *Лепеница*, Насеља српских земаља 7, Београд 1911, 33, 50.

¹⁸ Исто, 34.

¹⁹ Исто, 33.

²⁰ Види секцију Аранђеловац 1: 50.000.

северозападу, а у суседству Добраче, налази се село Рамаћа и црква Светог Николе.²¹ У сваком случају током времена је морало доћи до промене имена насеља. Ако се прихвати вероватна убикација Драгинаца, онда би Ратковићеви поседи у Лепеничкој власти ишли од Кутлова, преко Добраче, на северозапад ка Страгарима. То би значило да се и Лепеничка власт пружала на север до изворишног дела Јасенице.

У Борачкој власти, која је суседна Лепеничкој, наш велики логотет је држао села Старче и Врбова, које је било неког попа и у њему се налазила црква Светог Николе.²² Прво насеље више не постоји. Село Врбова би могло одговарати данашњем селу Доња Врбава југозападно од Враћевшнице, на горњој Гружи. У том случају село би било на самој граници са Островичком власти. У Островичкој власти наш велики логотет имао је од раније село Стрмово, а после пораза Михаила Анђеловића је добио и села Гунсановце и Мариновац. Међутим, та села су дата војводи Марку Алтомановићу, па му краљ у замену даје села и цркву које је држао Богдан Чокеша: Дубовић, Јелица, Воиновци, Обрамићи са црквом и Димковци код Заслона.²³ Село Стрмово је не сумњиво истоветно са селом Стрново које је пописано у турском дефтеру 1532.године.²⁴ Данас би то могло бити село Стрмово између Венчана и Барошевца.²⁵ То би значило да се Островичка власт спуштала до долине Љига и Колубаре. Села војводе Марка Алтомановића није могуће идентификовати.

У Некудимској власти Стефан Ратковић је држао село Церовац.²⁶ Данас постоји истоимено село југозападно од Смедеревске Паланке, у долини Јасенице. Село је повезано путем са Страгарима, што значи да је имало добру комуникацију са централним поседима великог логотета. У

²¹ Уп. Ж. Андрејић, *Велики логотет кир Стефан Ратковић, ктитор цркве Св.Николе у Рамаћи*, Шумадијски анали 2, Крагујевац 2005, 42-59. Нама се не чини довољно убедљивом идентификација ктитора са Стефаном Ратковићем, па тиме ни поистовећивање Драгинаца са Рамаћом.

²² F. Rački, *Prilozi*, 156.

²³ Исто, 157.

²⁴ А. Аличкић, *Турски катастарски попис неких подручја Западне Србије XV и XVI века II*, Чачак 1985, 14.

²⁵ Види секцију Аранђеловац 1 : 50.000. Можда би у обзир могло доћи и село Стрмово изнад манастира Боговађа (види Ж. Андрејић, *Велики логотет кир Стефан Ратковић*, 50).

²⁶ F. Rački, *Prilozi*, 156.

Смедеревској власти Ратковић је добио села Брахолинац и Козомори.²⁷ Брахолинац је забележен у дефтеру 1476/78, као и мезра Козомори. Данас су оба насеља непозната.²⁸

Стефан Ратковић је у Мачви, поред већ наведених села Богдана Чокеше, поседовао села Вучци, Полусак и заселак Димковци.²⁹ Дакле, он је у Мачви имао укупно 7 села и један заселак, што представља други по величини комплекс његових поседа, већи је само онај на левој обали Дрине који сачињавају 10 села у Теочачкој и Тишничкој власти. Село Вучци је можда данашње насеље Вучевица или Вукошићи код Владимироваца, а село Полусак данас није познато.³⁰ Поред заселка Димковци, Ратковићу је дато и село Богдана Чокеше Димковци код Заслона.³¹ Реч је о два различита насеља, али им се данас не може ући у траг. Од осталих Чокешиних села убицирани су Воиновци као локалитет Војиновац у суседству Јадарске Лешнице, а за село Дубовић постоје две могућности: један Дубовић је уз Дрину северозападно од Прњавора и јужно од Бадовинаца, а други где је данашње село Дубље југоисточно од Богатића у Мачви.³² Село Јелица је данас непознато. За Обрамиће се у повељи наглашава да су дати са црквом. То је данашње село Чокешина јужно од Прњавора, које је под тим називом пописано 1533. у нахији Горња Мачва. У називу села, а можда и суседног Прњавора, очувана је успомена на Богдана Чокешу и његову пронију.³³

На крају, босански краљ потврђује и поседе са леве обале Дрине и то оно што су Ратковићу дали деспот Ђурађ и Лазар, па затим Јелена и Стефан.³⁴ Чињеница да су Јелена Палеолог и деспот Стефан Бранковић давали поседе у Теочачкој и Тишничкој власти говори о томе да босански краљ ове просторе није заузео одмах по смрти деспота Лазара

²⁷ Исто, 156.

²⁸ Види А. Крстић, *Кучево и Железник у светлу османских дефтера*, ИЧ 49 (2002), Београд 2003, 150.

²⁹ F. Rački, *Prilozi*, 156.

³⁰ М. Благојевић, *Насеља у Мачви и питања српско-угарске границе*, Ваљево – постанак и успон градског средишта, Ваљево 1994, 83 (даље: М.Благојевић, *Насеља у Мачви*).

³¹ F. Rački, *Prilozi*, 157.

³² Ђ. Симоновић, *Сеоска насеља у Мачви од равничке повеље до краја прве владе кнеза Милоша Обреновића 1839.године*, Гласник ЕМ 51, Београд 1987, 93, 95 ; М. Благојевић, *Насеља у Мачви*, 83.

³³ Ђ. Симоновић, *Сеоска насеља у Мачви*, 85 ; М.Спремић, *Јадар у средњем веку*, Јадар у прошлости, Нови Сад 1985, 47 ; М. Благојевић, *Насеља у Мачви*, 83 и нап.29.

³⁴ F. Rački, *Prilozi*, 157.

Бранковића.³⁵ У Теочачкој власти велики логотет Стефан Ратковић је држао осам села: Лукова, Прекопац Доњи и Средњи, два Кунцела, Подлужје, Пелнаве и Тобуд Доњи.³⁶ Данас име Лукова носи заселак села Доња Трнава, која је и 1533. припадала тврђави Теочак, а налази се североисточно од Теочака.³⁷ Данас постоје две Пељаве на левој обали Јање, северозападно од Теочака, а северније од њих у суседству је Тобут. Прекопац је можда Прекопац Хан источно од Горње Тузле.³⁸ Кунцеле и Подлужје данас није могуће убицирати. Села у Теочачкој власти је раније држала властела по имену Весковићи, који нам нису познати из других извора.

У Тишничкој власти Јелена Палеолог и Стефан су после смрти деспота Лазара, Ратковићу дали село Саребуре, које је раније држао неки Вучина. У исто време су му дали и село Пакларе у Усори, што је било Милоша Белмужевића.³⁹ Оба насеља више не постоје. Треба напоменути да се овде под Усором подразумева *земља* Усора. Милош Белмужевић је после предаје Медуна 1456. био војвода у Сребреници. После Лазареве смрти пао је у немилост и изгубио поседе. Склонио се на територију херцега Стефана Вукчића Косаче, а одатле је преко Дубровника 1464. отишао у Угарску.⁴⁰

Из овога се види, а и у повељи је наглашено, да је Стефан Ратковић своје поседе стицао постепено. Прве поседе је добио од деспота Ђурађа Вуковића, па затим од деспота Лазара, и на крају од Јелене и Стефана. Босански краљ му је све поседе потврдио и придодао му у замену за два села у Островичкој власти пронију Богдана Чокеше која се састојала од пет села са црквом. Тиме је његов посед нарастао на 26 села и један заселак, са две поименично поменуте цркве. Поседи су били расути у седам власти и у једној области (Мачва). Највише поседа, 10 села, било је у Теочачкој и Тишничкој власти, а у Мачви седам села и 1 заселак. Међутим, од укупно 18 насеља, седам је на овим просторима

³⁵ А. Веселиновић, *Држава српских деспота*, 147.

³⁶ F. Rački, *Prilozi*, 157.

³⁷ Ј. Мргич, *Жупе и насеља земље Усоре*, ЈИЧ 1-2 (2000), 38. Нећи бити тачна убикација Лукове као Лукавице код Власенице (Уп. А. Веселиновић, *Граница између Србије и Босне у XV веку*, Босна и Херцеговина од средњег века до најновијег времена, Београд 1995, 97).

³⁸ Исто, 97.

³⁹ F. Rački, *Prilozi*, 157.

⁴⁰ ИСН 2, 377-378 (С. Ћирковић).

добијено током 1458, тек после смрти деспота Лазара. Они показују и то да је Стефан Ратковић настојао да обезбеди поседе у областима које су најмање угрожене од Турака. Његови најисточнији поседи су два села у Смедеревској власти. Судећи према редоследу навођења и чињеници да му је двор био у Драгиновцима (данас Добрача), у Лепеничкој власти, можемо предпоставити да су ово били најстарији поседи и можда баштина великог логотета, а да је остало добио временом за верну службу смедеревском двору.

Страх од Турака и неизвесна судбина државе српских деспота види се и из саме повеље. Стефан Ратковић се осигурао код свог новог господара за случај да не могу да *ослободе српско господство*, па он дође у *наш русаг*, или његова деца или са Јеленом и децом.⁴¹ Босански краљ му је дао сто кућа људи (три, до четири осредња села) у *нашем русагу*, у баштину. А ако се деси наведена ситуација краљ се обавезао да му још људи придода и *учини поштену храну наспрам његове службе*.⁴² Стефан Томаш га је такође ослободио, њега и његову кућу, од сваке војске, па и од *турске*, осим када краљ лично иде у рат, тада да и он буде уз краља, а заманичка војска је обавезна и за његова села као и за остале у држави. Краљ му гарантује да може отићи од њега када год то зажели, са својим добрима, а он му гарантује слободан пролаз Босном. На крају му Стефан Томаш даје *вјеру господску* као владар српског господства и босанског краљевства.⁴³ Из овога се јасно види да је Стефан Ратковић вазал босанског краља Стефана Томаша и да је у тренутку издавања повеље већ на снази персонална унија која уједињује Србију и Босну под краљевском круном Котроманића. Врховни владар је босански краљ који и издаје повељу којом потврђује поседе у српској Деспотовини, што у супротном правно не би било могуће. Он те поседе претвара у баштину и тако прилагођава дотадашњи српски феудални систем, који познаје пронију, босанском који је не познаје. И по томе се види да је унија сачињена у корист куће Котроманића.

Стефан Ратковић је свакако припадао слоју крупне властеле и био један од највећих пронијара у Деспотовини. На основу службе великог

⁴¹ F. Rački, *Prilozi*, 157.

⁴² Исто, 157.

⁴³ Исто, 158. О *вјери господској* види С. Ћирковић, *Верна служба и вјера господска. Везе личне зависности у босанској држави*. Работници, Војници, Духовници, Београд 1997, 318-335.

логотета можемо закључити да је био један од ученијих људи на двору српских деспота. У његовој надлежности је било писање и издавање повеља, за шта је било потребно широко образовање, познавање црквене књижевности и учења православне цркве, канона, правних норми, дипломатске преписке и владајуће идеологије.⁴⁴ По Душановом Законику логотету припада накнада од 30 перпера за свако баштинско село при издавању хрисовуље.⁴⁵ У његову надлежност су спадала и питања везана за материјално стање цркава, као и послови везани за поштовање *старих закона* између владара и Дубровника, као и право да преговара са страним државама.⁴⁶ Стефан Ратковић је припадао најужем кругу владаревих људи и поред великог челника и протовестијара представљао главну полугу управе, на коју се ослањао српски деспот. Таква његова улога је видљива и из преговора са Босном током 1458.године, као и приликом преговора о предаји Смедерева 1459.године.

* * * * *

У разматраној повељи поседи Стефана Ратковића се наводе по управно-територијалним јединицама, које постоје у држави у датом тренутку. Те јединице се називају властима. Оне су настале као последица реформе управе коју је деспот Стефан Лазаревић спровео после битке код Ангоре и престанка опасности од Турака.⁴⁷ Реорганизација је била војног карактера, на челу власти су се налазиле војводе, а све власти, осим Некудимске (мада је овде у питању утврђени дворца), носе имена по утврђеним градовима, где су им била седишта. О овој реформи Константин Филозоф говори после битке на Трипољу код Грачанице, помињући три чина управе, и како је деспот на кључна места

⁴⁴ М. Благојевић, *Државна управа*, 167.

⁴⁵ Н. Радојчић, *Законик цара Стефана Душана*, Београд 1960, 68 (чл.134).

⁴⁶ М. Благојевић, *Државна управа*, 169, 171, 183 ; Ст.Новаковић, *Служба логотета*, 41.

⁴⁷ Детаљно о властима види: М. Динић, *Власти за време деспотовине*, Зборник ФФ 10-1, Београд 1968, 237-243 (= Из српске историје средњег века, Београд 2003, 220-227).

постави себи одане људе.⁴⁸ Пре тога су градовима управљале кефалије, а у области Бранковића они ће и даље остати у управи. Власти нису у читавој земљи проведене истовремено. Тако су Теочачка и Тишничка власт могле бити уведене тек после 1433, када је освојен Звоник.⁴⁹

На жалост, због стања изворне грађе, о овом питању се не може много више рећи, него што се знало у време Михаила Динића. И даље остаје отворено питање жупске организације у време постојања власти, као и питање *земаља*. Да ли оне и даље егзистирају, и ако да, какав је њихов однос са новоуведеном територијалном јединицом? Ово питање захтева комплексна истраживања и продубљивање наших сазнања о властима. Данас нам је, због малог броја података, углавном непозната територијална организација власти. Ми немамо поуздана сазнања о опсегу простирања ни једне од власти које се помињу у изворима. Ипак, на основу насеља која смо убицирали могу се дати неке назнаке територијалног опсега неких од власти које се помињу у повељи Стефана Ратковића.

Лепеничка власт, од које почиње набрајање поседа, први пут се помиње на овом месту. Остаје дилема да ли је она названа по жупи Лепеници или по истоименом жупском граду, који је жупа морала имати. У питању су две жупе – Горња и Доња Лепеница, а Лепеничка власт их је обе обухватила. Питање убикације жупског града за сада остаје отворено. Судаћи по повељи деспота Ђурђа Вуковића великом челнику Радичу из 1428/29.године, ова власт је уведена после ове године. Наиме, велики челник Радич је у Лепеници држао села Грдши и Саси.⁵⁰ Овде је реч о жупи Лепеници, а не власти. Ако је наша убикација села Кутлеша (Кутлово) и села Зловштице (Забојштица, Страгари) исправна, онда је Лепеничка власт, поред долине Лепенице, обухватала и територију према Руднику, до изворишта Јасенице. На југу и западу она се граничила са Борачком власти, на северозападу са Островичком, а на северу са Некудимском.

⁴⁸ К. Филозоф, *Живот Стефана Лазаревића деспота српског*, ed. В.Јагић, Гласник СУД 42 (1875) 283-284 ; К. Филозоф, *Житије деспота Стефана Лазаревића*, превод Л. Мирковић, Стара српска књижевност 11, Београд 1989, 99-100.

⁴⁹ М. Динић, *Власти за време деспотовине*, 221, 226.

⁵⁰ Ст. Новаковић, *Законски споменици*, 334. Саси су лежали у близини Рогојевца, а Грдши су можда заселак села Бадњевца. Види В.Тошић, *Велики челник Радич*, Зборник МС за историју 13 (1976) 14.

За разлику од Лепеничке, Некудимска власт је уведена пре 1428, јер се тада помиње у повељи великом челнику Радичу. Њему се ту даје у Церовцу село Халае.⁵¹ Овде је Церовац посебан крај или предео, а 1458. биће дат Стефану Ратковићу. Из ових података може се закључити да је Некудимска власт, без сумње обухватала данашњу област Јасеницу, где се у изворишном делу истоимене реке граничила са Лепеничком власти. На северу Некудимска власт се граничила са Смедеревском власти, и то на рекама Велики Луг и Јасеница, од ушћа Великог Луга.

Нешто више се може рећи о територији Борачке и Островичке власти. Поред насеља која се наводе у нашој повељи, ове две власти, са насељима у њима, се помињу и у повељи деспота Ђурђа Вуковића и сина му Лазара градачком митрополиту Венедикту. Они му поклањају цркву у Враћевштици и села у Островичкој власти: Враћевштицу, Белућу и Осјаче, а у Борачкој власти: Другу Враћевштицу, Граховац и Коњушу.⁵² Данашња Враћевшница је настала спајањем обе Радичеве, налази се у горњем току Груже, североисточно од Доње Врбаве, а граница између Островичке и Борачке власти ишла је између ове две Враћевштице.⁵³ То значи да се Борачка власт простирала на север до горњег тока реке Груже, а већ на левој обали ове реке била је Островичка власт. Ово је важан податак јер указује на чињеницу да су власти биле јако прецизно територијално дефинисане. Пре Борачке власти, на овом простору, још од 12.века постоји жупа Борач. Временом је истоимена тврђава постала доминантна у односу на жупу. Село Коњуша се налази југозападно од данашње Враћевшице, а Граховац је непознат.⁵⁴ Између Кутлова и Коњуше ишла је граница између Борачке и Лепеничке власти. У Островичкој власти село Белућа је данашња Црнућа у близини Враћевшнице, а Осјаци су се очували у имену Осјачког потока који тече кроз Црнућу и у близини цркве Враћевштице.⁵⁵ Јасно је да се Островичка власт простирала од леве обале горњег тока Груже па на север, а судећи по селу Страгари, у изворишном делу Јасенице се граничила са

⁵¹ Ст. Новаковић, *Законски споменици*, 334 ; Љ.Стојановић, *Стари српски хрисовуљи, акти*, Споменик СКА 3 (1890) 3.

⁵² Ст. Новаковић, *Законски споменици*, 755, 756 ; Љ.Стојановић, *Стари српски хрисовуљи, акти*, 6.

⁵³ М. Динић, *Власти за време деспотовине*, 220.

⁵⁴ В. Тошић, *Велики челник Радич*, 15.

⁵⁵ М. Динић, *Област централне Србије у средњем веку*, Археолошки споменици и налазишта у Србији II, Београд 1956, 54 ; В.Тошић, *Велики челник Радич*, 15.

Лепеничком и Некудимском власти. На север се простирала најдаље до тока потока Пештан, а на запад до долине Љига у горњем и средњем току. Видимо из предходног излагања да се власти међусобно граниче и додирују, што код жупа није увек случај.

Насеља која је добио Стефан Ратковић у Смедеревској власти, на жалост више не постоје. У истој власти је ризничар Радослав добио од деспота Лазара Бранковића 1457.године, села Глумице и Полатну.⁵⁶ На основу њих није могуће утврдити територијални опсег ове власти. Извесно је једино да се она на југу граничила са Некудимском и Лепеничком власти и да је настала после подизања Смедерева 1430.године.

На левој обали Дрине велики логотет је имао поседе у Теочачкој и Тишничкој власти, насталим после 1433.године. Поред ове две власти српски деспоти су држали и рудник Сребреницу са широм околином. Она, слично као и Ново Брдо, има војводу на челу управе, па се може претпоставити да је постојала и Сребреничка власт.⁵⁷ Један од последњих војвода у Сребреници био је Милош Белмужевић. Територијално простирање ових власти није могуће прецизно утврдити. Посебно због тога што је положај Тиснице још увек непознат.

Посматране у односу на жупе власти се разликују, пре свега по томе што је у њиховој организацији кључна тврђава и њен војни значај. Територијално посматрано једна власт је могла обухватити и више од једне жупе (Лепеничка), али и само једну жупу (Борачка). Док су се жупе простирале само у жупним пределима (до 500 м надморске висине) власт су покривале територију у целини. Изражена је концентрације већег броја власти на просторима државе који су били на удару Турака (Петрушка, Голубачка, Смедеревска после 1430, Лепеничка, Борачка, Островичка). Мачва, рецимо чак ни 1458. није организована као власт. Две власти западно од Дрине сведоче о томе да је нова територијално-управна организација, са доминантним војним карактером, организована првенствено на пограничним територијама. Њен основни циљ је био да омогући ефикасну одбрану српске деспотовине, посебно од најезде Турака.

⁵⁶ М. Laskaris, *Actes serbes de Vatopedi*, 183.

⁵⁷ М. Динић, *Власти за време деспотовине*, 222.

Summary

The Estates of Great Logotet Stefan Ratković

A Great Logotet Stefan Ratković has been mentioned as a logotet for the first time in 1465. This status was assigned to him by despot Lazar Branković. He also took a key role in marriage agreement negotiation between Stefan Tomašević and the despot's Lazar daughter, Jelena (Jelača). The negotiation was ended before October 1458 when the Stefan Ratković was given a Muniment by the Bosnian King Stefan Tomaš, who presented him with new estates and approved his previously possessed ones. With that act he became vassal of the Bosnian King which gave him „God's fate“ oath. This negotiation made personal union between Bosnia and Serbia under the Kotromanić crown.

The estates of Stefan Ratković were spread among the whole despot's domain. His court (palace) was in the village Draginovi (known as Dobrača today) under the Lepenica authority. He strived to claim as many estates as possible across the Drina River and in the Mačva because of those districts were less affected by strikes of the Turks. Eighteen of altogether 27 settlements were in those two districts. Estates are mostly specified by the authority like a territorial unit also in the Mačva as a separate district, but not with separate authority.

